

УДК 316.485.26:37.01.09(477)

DOI <https://doi.org/10.24195/spj1561-1264.2022.3.18>**Марусяк Тетяна Сергіївна**кандидат соціологічних наук,
доцент кафедри соціологіїЛьвівського національного університету імені Івана Франка
вул. Університетська, 1, м. Львів, Україна
orcid.org/0000-0003-2699-3154

ОСВІТА В УКРАЇНІ В УМОВАХ ВІЙНИ: СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ

Однією із сфер, що зазнала значних втрат та змін в період воєнного стану є освіта. Це стосується як самого процесу навчання, так і матеріально-технічної бази закладів вищої, середньої та дошкільної освіти. Багато з учнів, студентів, педагогів змушені були покинути свої домівки та переїхати, в тому числі за кордон. У статті окреслено основні виклики, які постали перед системою освіти в умовах війни, а також проаналізовано соціальні аспекти (можливості та загрози) її функціонування та розвитку в цей час.

Психологічний стан стресу, обмеженість комунікації з однолітками, тривале перебування вдома біля комп'ютера стали викликами для усіх дітей під час війни. Відсутність достатньої кількості цифрових пристроїв була і залишається однією з найсерйозніших перешкод на шляху організації онлайн-освіти. Одним із гострих питань, що ще більше актуалізувалось під час збройної агресії є мовне. Зроблено висновок про високий рівень мотивації та бажання використовувати державну мову у освітньому середовищі, незважаючи на звичку вживати російську у побуті.

Визначено практики, які запровадили уряди країн Європи, до яких мігрували українці для того, щоб створити сприятливі умови для продовження освітнього процесу учнями. Зокрема, діти могли відвідувати школу чи дитячий садок безкоштовно. Звісно були і певні труднощі, такі як мовний бар'єр, психологічні особливості, відмінності у освітніх програмах і інші.

Складним залишається питання відновлення навчання з початком навчального року. У соціальних мережах, медіапросторі точаться дискусії щодо цього питання, що подекуди набувають ознаки соціального конфлікту. Найбільшим викликом для системи вищої освіти стала організація вступної кампанії до ВНЗ.

У статті визначено можливості та загрози як потенційні напрями (сценарії) розвитку сучасної української освіти. Звісно найбільш негативним є довготривале затягування війни, яка руйнує та завдає значних збитків.

Ключові слова: освіта, соціологія освіти, війна, емпіричні дослідження, організація навчання.

Вступ. Однією із сфер, що зазнала значних втрат та змін в період воєнного стану є освіта. Це стосується як самого процесу навчання, так і матеріально-технічної бази закладів вищої, середньої та дошкільної освіти. Багато з учнів, студентів, педагогів змушені були покинути свої домівки та переїхати, в тому числі за кордон. За даними ЮНІСЕФ (станом на 24.03.2022 р.) лише один місяць війни в Україні спричинив переміщення 4,3 мільйона дітей, що складає понад половину дитячого населення країни (7,5 мільйона). В ці дані входить більше ніж 1,8 мільйона дітей, які переїхали в сусідні країни як біженці, і 2,5 мільйона тих, хто стали внутрішньо переміщеними особами всередині України. Окрім цього функціонує інтерактивна карта зі зруйнованими та пошкодженими внаслідок дій росії закладами освіти в Україні. За даними цього ресурсу станом на 15 липня 2022 року 1900 закладів є пошкодженими і 216 – зруйновано повністю¹. Проте, варто зазначити, що незважаючи на усі перешкоди навчання у закладах тривало та навчальний рік було завершено.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Тема реформування та трансформації освіти була і залишається актуальною. Після початку повномасштабного вторгнення росії сучасні

¹ Детально на сайті <https://saveschools.in.ua>.

науковці змінили фокус своїх праць для вивчення подальших перспектив у цій сфері. Зокрема, Локшина, О., Глушко, О., Джурило, А., Кравченко, С., Максименко, О., Нікольська, Н., & Шпарик, О вивчають організацію освіти в умовах війни з позиції рекомендації міжнародних організацій. Н.Родінова, М.Червоний, Н. Глебова досліджують особливості дистанційного навчання студентів і учнів в умовах воєнного стану. В.Ананьїн та О.Уваркіна аналізують мейнстрими військової освіти.

Мета і завдання дослідження: окреслити основні виклики, які постали перед системою освіти в умовах війни, а також проаналізувати соціальні аспекти (можливості та загрози) її функціонування та розвитку в цей час.

Виклад основного матеріалу. Після повномасштабного нападу росії на всій території було оголошено канікули, заклади освіти усіх рівнів перестали функціонувати. З 14 березня освітній процес в областях, де безпекова ситуація це дозволила, почав відновлюватися. Було створено сприятливі умови на інституційному рівні (до прикладу можливість викладати без втрати заробітної плати та місця праці чи учням і студентам вчитись онлайн зі своїм класом/групою, навіть будучи за кордоном). В цей час також було організовано проект «Навчання без меж» за підтримки Міністерства освіти і науки України, Міністерства культури та інформаційної політики, українських телеканалів, який передбачав трансляцію відеоуроків для школярів 5-11 класів.

Як тільки розпочалась хвиля внутрішньої міграції більшість шкіл, дитячих садочків на Західній території України (і не тільки) стали місцем перебування та житла для вимушених переселенців. Місцевими громадами, адміністраціями закладів та волонтерами було організовано збір теплих речей, гуманітарної допомоги для облаштування спальних місць, побуту, харчування. За даними звіту МОН близько 3500 закладів освіти зараз використовуються в гуманітарних цілях як притулки для ВПО (внутрішньо переміщених осіб), центри збору та розподілу гуманітарної допомоги, приготування їжі для ВПО тощо [1]. Також зазначається, що до 25 % педагогічного персоналу виконує додаткові гуманітарні обов'язки, проте у деяких місцях ця частка становить від 76 до 100 % для вчителів дошкільної й загальної середньої освіти. Це також загострювало й без того складний освітній контекст, коли багато вчителів евакуювались, а ті, хто залишався на робочому місці, крім навчання змушені були виконувати додаткові обов'язки.

Дошкільна освіта

Перші місяці війни дитячі садочки по всій території були зачиненими. Деякі з них стали прихистком для переселенців, деякі місцем приготування їжі та збору речей на фронт. Пізніше, з врахуванням особливостей регіонів, було прийнято рішення про те, що з травня дошкільні заклади зможуть приймати дітей за певних умов, основною з яких є офіційне працевлаштування батьків. Окрім цього вони мали бути обладнані бомбосховищами чи укриттями. Для тих, хто не мав змоги відвідувати садочок за підтримки фонду ЮНІСЕФ було організовано онлайн-садочок НУМО.

Станом на середину травня в Україні працювало у звичному форматі 1400 дитячих садків, ще стільки ж відкрили лише чергові групи [2]. За оперативною інформацією департаментів освіти обласних військових адміністрацій станом на 22.07.2022 731 заклад дошкільної освіти пошкоджено; 57 – зруйновано; 1386 ЗДО перебувають на тимчасово окупованій території [3].

Середня освіта

Починаючи з середини березня учні та студенти навчались у онлайн форматі. Позитивним було те, що у зв'язку із карантинними обмеженнями, що тривали вже майже два роки, ця система була налагодженою. Учасниками освітнього процесу було освоєно різні платформи для проведення занять, контролю і оцінювання знань. Звісно, війна внесла свої корективи і створила нові виклики для тих осіб, які знаходились у регіонах із нестабільним зв'язком чи непостійним доступом до технічних засобів. Відсутність достатньої кількості цифрових пристроїв була і залишається однією з найсерйозніших перешкод на шляху організації онлайн-освіти. Окрім цього, в усіх регіонах був ризик того, що чергова повітряна тривога перерве заняття та усі змушені будуть іти в укриття. Така стресова ситуація негативно позначилась на мотивації до навчання і засвоєнні знань.

Психологічний стан стресу, обмеженість комунікації з однолітками, тривале перебування вдома біля комп'ютера стали викликами для усіх дітей під час війни. За даними опитування Gradus Research, проведеного серед містян 18-64 років, які мають дітей до 18 років, 75% батьків говорить, що їхні діти демонструють ті чи інші симптоми травматизації психіки. Найрозповсюдженіший симптом – так звані «емоційні гойдалки», коли настрій швидко і без зовнішніх причин коливається від дуже гарного до надзвичайного поганого і навпаки. Також кожна п'ята дитина має порушення сну, кожна десята – зменшення бажання спілкуватися, нічні кошмари та погіршення пам'яті [4]. Отже, розпізнавання психологічних травм у дітей та їх корекція стане одним із викликів для українських педагогів.

Одним із гострих питань, що ще більше актуалізувалось під час збройної агресії є мовне. На урядовому порталі розміщені дані опитування, проведеного протягом 1-6 червня 2022 року щодо дотримання мовного законодавства в закладах загальної середньої освіти. Участь у ньому взяли 58 228 учасників освітнього процесу (вчителів, учнів/учениць та їхніх батьків) з різних областей України, крім тимчасово окупованих. За його результатами переважна більшість респондентів (89% вчителів і 82% батьків та дітей) зазначили, що вважають рідною мовою українську і використовують її в усіх сферах життя (спілкування у родинному колі, навчальна діяльність, культурні практики тощо). 94% вчителів зазначили, що проводять уроки лише українською, з них 82% використовують україномовні навчальні матеріали. Водночас учні зазначили, що 73% вчителів під час уроку та 63% під час перерви розмовляють державною мовою. Про недостатній рівень володіння українською мовою заявили 13% учнів [5]. Отже, можна зробити висновок про високий рівень мотивації та бажання використовувати державну мову у освітньому середовищі, незважаючи на звичку вживати російську у побуті. На нашу думку, варто приділяти значну увагу саме цьому питанню, адже соціалізація та формування в тому числі національної ідентичності відбувається саме в шкільні роки.

Уряди країн Європи, до яких мігрували українці, створили сприятливі умови для продовження освітнього процесу учнями. Зокрема, діти могли відвідувати школу чи дитячий садок безкоштовно. Звісно були і певні труднощі, такі як мовний бар'єр, психологічні особливості, відмінності у освітніх програмах і інші. Багато хто навчався паралельно у зарубіжній школі та доєднувався до онлайн уроків, які проводили вчителі в Україні, що також мало наслідком подвійне навантаження для дітей.

Було запропоновано кілька варіантів організації навчання українських дітей у школах за кордоном: а) навчання разом із місцевими дітьми; б) навчання у класі з дітьми-біженцями з різних країн; в) у деяких країнах для українців створили окремі класи.

Державна служба якості освіти провела опитування педагогічних працівників, які вимушено перебувають за кордоном у зв'язку зі збройною агресією росії проти України. Питання стосувалися: намірів повернутися в Україну; бажання продовжувати педагогічну кар'єру в Україні; організації дистанційного навчання; підвищення кваліфікації в країнах тимчасового перебування. Індивідуальні інтерв'ю протягом червня 2022 року пройшли 315 педагогічних працівників з 29-ти країн перебування. За їх результатами 87% вчителів зазначили, що планують повернутися в Україну, зокрема 14% – до початку 2022/2023 навчального року, якщо буде відновлене очне навчання в закладі освіти, де вони працюють [8].

Складним залишається питання відновлення навчання з початком навчального року. Наразі урядом було анонсовано що за сприятливих умов у певних регіонах учні зможуть повернутись у школу офлайн. Зокрема, Кабінет Міністрів ухвалив постанову «Про початок навчального року під час дії воєнного стану в Україні», згідно з якою навчальний рік 2022/2023 у закладах загальної середньої освіти розпочнеться 1 вересня [7]. Звісно, що обов'язковим є організація навчання з евакуації учнів до сховищ, влаштування у сховищах всіх необхідних умов. Рішення про навчання офлайн викликало неоднозначну реакцію у громадськості. Було ініційовано петицію до Президента України про заборону очного навчання у закладах освіти до закінчення воєнного стану і військових дій в Україні, яка набрала більше 26000 голосів. У соціальних мережах, медіапросторі точаться дискусії щодо цього питання, що подекуди набувають ознаки соціального конфлікту.

Вища освіта

Університети, як і інші навчальні заклади, після двотижневих канікул відновили свою роботу там, де це було можливо. Заняття відбувались у дистанційному форматі з метою убезпечити учасників процесу. Заклади вищої освіти гнучко реагували на виклики в рамках війни та намагались створити сприятливі умови для студентів і працівників. Особливістю освітнього процесу в умовах війни стало те, що для здобувачів освіти, які перебували у лавах Збройних сил України, забезпечили надання академічної відпустки. Натомість для здобувачів освіти, які перебували у підрозділах територіальної оборони або займалися волонтерською діяльністю при наявності підтверджуючих документів, а також які перебували у зоні ведення активних військових дій, забезпечили особливі умови навчання.

Колосальну підтримку для студентів здійснюють міжнародні платформи та додатки. Як приклад, компанія Elsevier зробила безкоштовний доступ до кількох своїх інструментів і медичних освітніх платформ для підтримки студентів-медиків, надавши довідкові матеріали та навчальні відео про можливості використання інформаційних ресурсів у науковій діяльності та навчанні, а також для потреб лікування пацієнтів. Також глобальна онлайн-платформа для навчання Coursera пропонує безкоштовні курси для українських університетів і коледжів. Ресурс Prometheus пропонує доступ до безкоштовних україномовних онлайн-курсів на різні теми.

Дослідники Терещенко Г.М., Пронь Н.Б., Анісімова О.Ю проаналізували основні напрями, механізми та перепони у сфері надання фінансової допомоги українській освіті. Вони зазначають наявність безпрецедентної практики підтримки організації освітнього процесу в Україні з боку міжнародної спільноти. Зокрема, 19.04.2022 р. Україна отримала від Світового банку транш на 88,6 млн дол. США на відшкодування витрат на виплату академічних і соціальних стипендій. Ці кошти було надано банком у межах проєкту «Удосконалення вищої освіти в Україні заради результатів», що виконується Міністерством освіти і науки України [9]. Ці кошти є необхідними для підтримки освітян, проте достатньо високими залишаються ризики того, що частина із вимушених переселенців не зможуть чи не захочуть повернутись в Україну через зруйнований житловий фонд і освітню інфраструктуру. Студенти та абітурієнти обиратимуть навчання у закордонних вишах, що спричинить «відтік мізків», які могли б стати фахівцями та відновлювати економіку України.

Найбільшим викликом для системи вищої освіти стала організація вступної кампанії до ВНЗ. За ініціативи міністра освіти С. Шкарлета було скасовано зовнішнє незалежне оцінювання (ЗНО) як певний комплекс організаційних процедур (передусім – тестування), спрямований на визначення рівня навчальних досягнень випускників середніх навчальних закладів при їхньому вступі до закладів вищої освіти. Натомість було запроваджено Національний мультипредметний тест (НМТ), що включає завдання із української мови, математики та історії України.

Незважаючи на те, що у багатьох університетах світу звичною практикою є написання мотиваційного листа, він став ще однією інновацією для українських абітурієнтів. Вступникові потрібно довільно у письмовій формі подати інформацію про власну зацікавленість у вступі на певну освітню програму, а також вказати свої досягнення в навчанні та інших видах діяльності. Враховуючи певну суб'єктивність у оцінюванні таких листів, можна відзначити ризики нерівного доступу до вищої освіти та можливості для прояву корупційних практик.

Загалом до пріоритетних завдань вступної кампанії 2022 було віднесено:

- максимально безпечний і цифровізований вступ;
 - рівний доступ і прозорі вступні випробування;
 - об'єктивність та мінімізація корупційних ризиків
- Преперенції для військових і правоохоронних закладів освіти;
- максимальне сприяння набору до закладів професійної та фахової передвищої освіти [10].

Висновки. Отже, стан освітньої сфери є неоднозначним та нестійким, враховуючи сучасні умови. Ми можемо визначити можливості та загрози як потенційні напрями (сценарії) розвитку сучасної української освіти. Звісно найбільш негативним є довготривале затягування війни, яка руйнує та завдає значних збитків.

Серед загроз варто виділити:

- нестабільність умов навчання; психологічний стрес, що позначається на мотивації учнів, студентів і педагогів;
- міграція з регіонів, де складна безпекова ситуація або ведуться активні бойові дії призводить до перенасичення великих міст, в тому числі переповнення дитячих садочків та шкіл.
- не усі навчальні заклади, а також студентські гуртожитки обладнані укриттями, що становить загрозу здоров'ю та життю;
- недостатнє оснащення технологічними засобами, інтернетом та потреба в підвищенні рівня цифрової грамотності;
- продовження навчання у дистанційному форматі веде до звуження кола соціальних контактів, замкненості, ізоляваності, відсутності можливостей повноцінної командної роботи та комунікації віч-на-віч з однолітками і педагогами, що має негативні наслідки в процесі соціалізації.

До позитивних перспектив можна віднести:

- відновлення навчальних закладів у новому, більш сучасному, модернізованому форматі;
- вдосконалення безпекових можливостей закладів освіти (обладнання укриттів, тренінги персоналу та учнів у разі загрози);
- діджиталізація процесу навчання, розширення можливостей використання різного роду онлайн платформ, курсів програм для викладання, отримання та оцінювання знань; розробка онлайн підручників;
- співпраця з іноземними закладами освіти, обмін досвідом, посилення навчальної мобільності;
- підтримка міжнародних організацій та урядів інших країн на шляху до покращення якості освіти. До прикладу, зараз МОН розглядає британські програми catch-up (надолуження освітніх втрат) та можливості їх реалізації в Україні;
- підсилення національної, культурної, громадянської складової навчальних програм з метою формування української ідентичності (як приклад заборона вивчення творів російських авторів у школах)

Незважаючи на усі труднощі, за даними досліджень Інституту соціології НАН України, в українському суспільстві залишається незмінною думка про важливість високого рівня освіти, що свідчить про усталеність цінності людського розвитку в масовій свідомості.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Підсумковий звіт оцінювання потреб України у сфері освіти (6 травня – 24 червня 2022). URL: <https://mon.gov.ua>.
2. Робота дитсадків під час воєнного стану: скільки установ відкрито зараз. *Слово і діло*. URL: <https://www.slovoidilo.ua>.
3. Огляд поточного стану сфери освіти і науки України в умовах російської агресії (за 11 – 23 липня 2022). URL: <https://mon.gov.ua>.
4. Як війна змінила життя українських дітей: дані опитування Gradus Research. URL: <https://gradus.app/documents/213>.
5. Дотримання мовного законодавства серед учасників освітнього процесу: результати опитування. *Урядовий портал*. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/dotrymannia-movnoho-zakonodavstva-sered-uchasnykiv-osvitnoho-protsesu-rezultaty-opytuvannia> (дата звернення 18.07.2022)
6. Освіта українських біжен_ок за кордоном (24 лютого – 20 червня 2022). URL: <https://cedos.org.ua/researches>.
7. Наказ № 290 від 01.04.2022 року «Про затвердження методичних рекомендацій щодо окремих питань завершення 2021/2022 навчального року».
8. Дані інтерв'ю в рамках моніторингу якості освіти. Сайт державної служби якості освіти. URL: <https://sqe.gov.ua/perevazhna-bilshist-uchiteliv-planuyu/> (дата звернення 28.07.2022)

9. Терещенко Г.М., Пронь Н.Б., Анісімова О.Ю. Міжнародна фінансова підтримка організації освітнього процесу в умовах запровадження воєнного стану в Україні. *Український соціум*. № 8(21), 2022. С. 169-180.

10. Вступна кампанія у 2022 році в умовах війни та подолання її наслідків. URL: <https://mon.gov.ua>.

11. Локшина, О., Глушко, О., Джурило, А., Кравченко, С., Максименко, О., Нікольська, Н., & Шпарик, О. (2022). Організація освіти в умовах війни: рекомендації міжнародних організацій. *Український Педагогічний журнал*, (2), 5–18.

REFERENCES

1. Pidsumkovyi zvit otsiniuvannya potreb Ukrainy u sferi osvity (6 travnia – 24 chervnia 2022) [Final report on the assessment of Ukraine's needs in the field of education]. [in Ukrainian]

2. Robota dytsadkiv pid chas voiennoho stanu: skilky ustanov vidkryto zaraz (2022). [Work of kindergartens during martial law: how many institutions are open now] Slovo i dilo. URL: <https://www.slovoidilo.ua>. [in Ukrainian]

3. Ohliad potочноho stanu sfery osvity i nauky Ukrainy v umovakh rosiiskoi ahresii (za 11–23 lypnia 2022) [Review of the current state of education and science in Ukraine under conditions of Russian aggression]. URL: <https://mon.gov.ua/>. [in Ukrainian]

4. Iak viina zminyla zhyttia ukraïnskykh ditei: dani opytuvannya Gradus Research (2022). [How the war has changed the lives of Ukrainian children: Gradus Research survey data] URL: <https://gradus.app/documents/213>. [in Ukrainian]

5. Dotrymannya movnoho zakonodavstva sered uchashnykiv osvitnoho protsesu: rezultaty opytuvannya (2022). [Compliance with language legislation among participants in the educational process: survey results]. Uriadovyi portal. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/dotrymannya-movnoho-zakonodavstva-sered-uchashnykiv-osvitnoho-protsesu-rezultaty-opytuvannya> (data zvernennia 18.07.2022). [in Ukrainian]

6. Osvita ukraïnskykh bizhen_ok za kordonom (24 liutoho – 20 chervnia 2022). [Education of Ukrainian refugees abroad] URL: <https://cedos.org.ua/researches/>. [in Ukrainian]

7. Nakaz № 290 vid 01.04.2022 roku Pro zatverdzhennia metodychnykh rekomendatsii shchodo okremykh pytan zavershennia 2021/2022 navchalnoho roku [Order No. 290 dated 01.04.2022 "Approval of methodical recommendations on certain issues end of the 2021/2022 academic year"]. [in Ukrainian]

8. Dani interv'iu v ramkakh monitorynhu yakosti osvity. Sait derzhavnoi sluzhby yakosti osvity (2022). [Interview data as part of education quality monitoring. The website of the State Education Quality Service] URL: <https://sqe.gov.ua/perevazhna-bilshist-uchiteliv-planuyu/> (data zvernennia 28.07.2022). [in Ukrainian]

9. Tereshchenko H.M., Pron N.B., Anisimova O.Iu. (2022) Mizhnarodna finansova pidtrymka orhanizatsii osvitnoho protsesu v umovakh zaprovadzhennia voiennoho stanu v Ukraini. [International financial support for the organization of the educational process in the conditions of the introduction of martial law in Ukraine] *Ukrainskyi sotsium*. №8(21), 2022. S.169-180 [in Ukrainian]

10. Vstupna kampaniia u 2022 rotsi v umovakh viiny ta podolannia yii naslidkiv (2022). [The introductory campaign of 2022 in the conditions of war and overcoming its consequences]. URL: <https://mon.gov.ua/> [in Ukrainian]

11. Lokshyna, O., Hlushko, O., Dzhurylo, A., Kravchenko, S., Maksymenko, O., Nikolska, N., Shparyk, O. (2022). Orhanizatsiia osvity v umovakh viiny: rekomendatsii mizhnarodnykh orhanizatsii. [Organization of education in conditions of war: recommendations of international organizations] *Ukrainskyi Pedagogichnyi zhurnal*, (2), 5–18. [in Ukrainian]

Marusiak Tetiana Serhiivna

Candidate of Sociological Sciences,
Associate Professor at the Department of Sociology
Ivan Franko Lviv National University
Lviv, 1, Universitetska st., Lviv, Ukraine

EDUCATION IN UKRAINE DURING THE WAR: STATE AND PROSPECTS

One of the spheres that suffered significant losses and changes during the period of war is education. This concerns both the learning process itself and the material and technical base of higher, secondary and preschool education institutions. Many pupils, students, and teachers were forced to leave their homes and move, including abroad. The article outlines the main challenges faced by the education system during the war, and also analyzes the social aspects (opportunities and threats) of its functioning and development at this time.

The psychological state of stress, limited communication with peers, a long stay at home at the computer became challenges for all children during the war. The lack of a sufficient number of digital devices was and remains one of the most serious obstacles to the organization of online education. One of the acute issues that became even more relevant during the armed aggression is language. A conclusion was made about the high level of motivation and desire to use the state language in the educational environment, despite the habit of using Russian in everyday life.

The practices introduced by the governments of the European countries to which Ukrainians migrated in order to create favorable conditions for the continuation of the educational process by students have been identified. In particular, children could attend school or kindergarten for free. Of course, there were certain difficulties, such as the language barrier, psychological characteristics, differences in educational programs, and others.

The issue of resuming education at the beginning of the academic year remains difficult. In social networks, media space, there are discussions about this issue, which in some places acquire signs of social conflict. The biggest challenge for the higher education system was the organization of the admissions campaign to higher education institutions.

The article identifies opportunities and threats as potential directions (scenarios) of the development of modern Ukrainian education. Of course, the most negative thing is the long-term prolongation of the war, which destroys and causes significant losses.

Key words: education, sociology of education, war, empirical research, organization of education.